

DVA REVERZY K ZEMI VE FONDU ÚŘAD DESK ZEMSKÝCH

Marek Starý¹

V jednom z minulých čísel Právněhistorických studií byla publikována materiálová studie pojednávající o čtyřech reverzech k zemi, pocházejících z doby vlády Jagellonců v Čechách (konkrétně z rozmezí let 1515–1522) a dochovaných v Národním archivu ve fondu Archiv České koruny.² Význam těchto dokumentů spočívá především v tom, že dokumentují českou inkolátní praxi v době před požárem Pražského hradu v roce 1541, jejíž poznávání je jinak s ohledem na nedochovanost zemských desk a dalších pragmatických písemností značně obtížné. Mimo jiné poukázal citovaný text i na to, že jakkoliv existuje v Národním archivu ucelený archivní soubor, v němž jsou reverzy k zemi jakožto specifické právní písemnosti soustředěny (totiž fond Reverzy k zemi), nelze tento soubor považovat za výlučný a je třeba předpokládat existenci dalších jednotlivin tohoto druhu, dislokovaných i do jiných fondů.

Oprávněnost tohoto předpokladu potvrzuje i existence dvou originálů reverzů k zemi, které byly zaznamenány rovněž v Národním archivu, ve fondu Úřad desk zemských. Při vědomí skutečnosti, že právě u deskového úřadu byly reverzy přistěhovalců od 16. do 19. století stabilně ukládány a uschovávány, nelze jejich výskyt v uvedeném fondu považovat na první pohled za enormně překvapivý. Těžko se ale na druhou stranu dohadovat, proč se právě těmito dvěma kusům vyhnula extradice spisů českého zemského soudu (vztahující se i na registraturu úřadu desk zemských) do českého zemského archivu v roce 1869,³ stejně jako další manipulační aktivity ve 20. století.

Ve fondu Úřad desk zemských jsou oba reverzy zařazeny do podskupiny „Varia“. Konkrétně jde o listiny vydané 9. března 1589 Janem Zikmundem Paugarem z Rejcnšlaku⁴ a 25. února 1610 Pavlem Krausem z Krausenu.⁵ Oba reverzy jsou psány na pergamentu, což byla až do konce 18. století jediná přípustná možnost (dá se mluvit o obyčejové normě). Paugarův reverz není opatřen přivěšenou pečetí, což je na obalu listiny interpretováno tak, že byla odtržena. Stejně tak ovšem nelze vyloučit, že se jedná o čistopis, k jehož zpečetění již nedošlo. Naproti tomu reverz Pavla z Krausenu je opatřen velmi pěkně zachovalou visutou pečetí z červeného vosku s erbem a dvojitým opisem: vnější kruh obsahuje text PAVLVS•KRAUSENEK IN•FESSENDORF•SAC, vnitřní AE•REG•MATTIA CONS•CAM•AVLICAE:. Vpravo na plíci je připojen i vlastnoruční podpis vystavitele „Pawel z Krauseneckhu“.

Texty obou reverzů jsou si podobné, již na první pohled jsou ale patrné i dosti četné odchylky, jak ukazuje sloupcové srovnání, připojené na konci tohoto miscellanea jakožto příloha.⁶ Tím nejsou pochopitelně myšleny jen rozdíly vyplývající z individualizace listin, které jsou reprezentovány intitulací (její odlišný rozsah v uváděných případech je dán skutečností, že zatímco Pavel z Krausenu zaujímal velmi významné postavení

v rámci císařského dvorského a správního aparátu, Jan Zikmund Paugar nebyl ve veřejných záležitostech angažován) a datací. Jde především o ty textové části, které jsou tak říkajíc depersonalizované, a rozdíly v nich proto zasluhují diskuzi ohledně své obsahové relevance.

Za nejzásadnější rozdíl mezi oběma reverzy je nutno považovat jejich narace. Pavel z Krausenu se v ní odvolal na své přijetí do země, k němuž došlo na základě konsenzu císaře Rudolfa II. a českých stavů, shromážděných na zemském sněmu. Oproti obvyklé dikci chybí bližší upřesnění toho, o jaký sněm se jednalo. Ze sněmovních materiálů je zřejmé, že k tomu došlo již na letničním sněmu v roce 1605 – 2. června adresoval Rudolf II. stavům svůj přímluvný dopis, který implicitně obsahoval jeho povolení,⁷ ještě v průběhu sněmu, ukončeného 14. června, pak byl Krausenek přijat, i když relace o jeho přijetí byla do zemských desk zapsána teprve 5. září.⁸ Naproti tomu v textu vztahujícím se k osobě Jana Zikmunda Paugara se odkaz na sněmovní povolení neobjevuje. Zato se zde konstatuje, že vydavatel reverzu v Čechách drží statek a potenciálně by ho v budoucnu mohl chtít rozšiřovat, resp. koupit statek delší. Dále je zde vyjádřena vůle „v řádech a právech se srovnati“ s plnoprávními obyvateli Českého království a výslovně je zde obsažen odkaz na článek A 18 zemského zřízení jako normu, od níž se právní poměry spojené s vydáváním reverzu odvíjejí.

To, že v Paugarově listině se o sněmovním přijetí nehovoří, má velmi dobrý důvod – nade vši pochybnost k němu totiž nikdy nedošlo. Bylo to zapříčiněno dvojím právním režimem, který se v českém zemském právu vůči přistěhovalcům uplatňoval a který měl zřejmě své kořeny v době jagellonské (pokud není jeho původ ještě starší). Dokládá ho nálezný zemského soudu z roku 1486, jímž byl poprvé explicitně vyjádřen zákaz prodeje deskových statků cizincům a zároveň nastíněna možnost získat inkolát s povolením panovníka, které ale nemělo být v žádném případě poskytováno bez „*rady zemské*“. Každý cizinec, jemužby se takového povolení dostalo, měl před fyzickým převzetím českého statku slíbit, že nebude mít nad sebou jiného vládce než korunovaného českého krále a že bude dodržovat zemské právo. Vzávěru usnesení bylo pak výslovně zdůrazněno, že Moravané, Slezané a Lužičané se za cizince nepovažují. Na druhou stranu, i oni byli stejně jako jiní novopečení obyvatelé povinni „*slib a povinnost učiniti*“.⁹

Citované usnesení zůstalo základem českého inkolátního práva a bylo postupně přebíráno do jednotlivých zemských zřízení, byť docházelo k drobným textovým úpravám. Tak hned ve Vladislavském zemském zřízení,¹⁰ byť formálně nálezný z roku 1486 přebíralo, byl původní obrat o přijímání „*s krále Jeho Milosti vůlí*“ doplněn slovy „*a zemským povolením*“, čímž byla znovu zdůrazněna mocenská dichotomie panovníka a stavů. Vedle toho bylo nařízeno, aby se nově přijatí obyvatelé zbavili statků za hranicemi českého státu, s upřesněním, že mají „*králi Jeho Milosti i vsie zemi listem povinnost slíbiti*“. Poprvé se tu také explicitně objevil požadavek listinné formy přiznání k zemi, jež na sebe vzala práve podobu pergamenových reverzů.¹¹ Stran obyvatel vedlejších korunních zemí tu bylo po vzoru právní úpravy vztahujících se na přistěhovalce zpoza hranic českého státu doplněno, že ani jim nemá být v Čechách umožněna držba nemovitého statku, dokud nesplní svoji povinnost přiznání k zemi.

V zemském zřízení z roku 1549 byl opětovně vypuštěn požadavek, že se cizinci musí z jiných zemí vyprodat (důvodem byl zřejmě zájem panovníka na integraci šlechty jednotlivých habsburských zemí, jež mohla perspektivně posloužit jako užitečný nástroj centrali-

zace) a bylo dále upřesněno, že každý nově přijatý obyvatel má své sliby vykonat „*diskami zemskými a listem pod pečeti svou, ten ke diskám položíc*“.¹² Všechny tyto marginální zásahy ale nezměnily podstatu právní úpravy, jíž lze lapidárně vystihnout následovně: jak skuteční cizinci, tak obyvatelé vedlejších korunních zemí museli v případě zájmu o usazení v Čechách složit reverz k zemi a přiznat se ústně před úřadem desk zemských. Avšak zatímco cizinci tak mohli učinit teprve na základě povolení panovníka a stavů, u Moravanů, Slezanů a Lužičanů byly tyto akty výsledkem jejich jednostranného rozhodnutí. Na rozdíl od Moravy, kde byla ve vztahu k obyvatelům ostatních zemí Koruny české do zemského práva vložena výhrada (v praxi ovšem nevyužívaná), že „*mohla by taková osoba býti, že by ji páni z hodných příčin nemohli přijíti*“.¹³ Již sama tato věta, stejně jako povinnost se přiznávat k zemi, jsou přitom více než přesvědčivým dokladem toho, že v předbělohorské době rozhodně neexistoval společný inkolát pro všechny korunní země, který mezi „spojidla“ České koruny zařadil a v odborné literatuře vahou své osobnosti jako paradigma ustálil Josef Kalousek.¹⁴

U obyvatel vedlejších korunních zemí se přiznání k zemi formou reverzu prosazovalo zřejmě poněkud komplikovaněji, než u skutečných cizinců. Pro ty byla listovní forma, jak bylo uvedeno výše, uzákoněna sněmovním usnesením z roku 1497 a již zmíněné reverzy dochované v Archivu České koruny jasně dokumentují zažitost této praxe již na počátku 16. století. Rokem 1541 pak začíná dlouhá řada dochovaných reverzů cizozemců, přijatých na zemském sněmu. Naproti tomu, pokud jde o přistěhovalce v rámci České koruny, první dochované reverzy tohoto typu pocházejí až z roku 1579, kdy se v Čechách přiznali k zemi Slezané Jiří Mehl ze Střelic, Baltazar ze Sališ a Mikuláš z Nostic a vedle nich také Rakušan Štěpán z Ejcinku, který ovšem formálně nabýval inkolátu jakožto obyvatel markrabství moravského.¹⁵ A že v té době nebylo vydávání reverzů úplnou samozřejmostí, vyplývá zřetelně z listiny zpečetěné Baltazarem ze Sališ – ten koupil již v roce 1574 od Mořice Šlika poddanské usedlosti ve třech vesnicích na panství Planá, jehož byl hejtmanem, avšak teprve o pět let později, „*o tom prve nevěděvši*“, splnil své povinnosti ve smyslu zemského zřízení. Doslova stejný obrat se pak objevil i následujícího roku v reverzu Pavla z Lidlova, rady české komory, jenž již dříve v Čechách „*nětco statku a dědicství koupil*“.¹⁶

Další rozdíly v textu obou zkoumaných reverzů (Jana Zikmunda Paugara a Pavla z Krauseneku) lze zaznamenat v dispozici, obsahující samotné závazky obou novopečenných nositelů českého inkolátu. Jejich obsah koresponduje se shora uvedeným standardem (neuznávání jiného dědičného pána než korunovaného českého krále, respektování zemského právního řádu), kromě drobných formulačních odchylek bez jakéhokoliv obsahového významu se v případě Krausenekově navíc objevuje povinnost srovnat se s českými stavvy „*těž v víře bud' pod jednou, neb pod obojí způsobou přijímajících*“. Jednalo se o obrat, který se stal stabilní součástí formuláře již ve druhé polovině padesátých let 16. století a směřoval proti dalšímu komplikování beztak již velmi složité konfesní situace v Čechách tím, že by byla v zemi potenciálně šířena další, zde nelegální evangelická vyznání.¹⁷ Mimo to odkazovala tato část reverzů implicitně na příslušná ustanovení zemských zřízení, týkající se víry.¹⁸ Na druhou stranu, reverzů, v nichž tato část textu absentuje, se dochovalo povícero a těžko v tom hledat nějaký záměr či hlubší smysl.

V Paugarově reverzu je naopak navíc obsažena sankční formule, že nedodržování deklarovaných závazků má být postihováno „*těmi všemi pokutami, jakž svolení a zřízení*

zemské ukazuje“. Z jeho absence v reverzu Krausenekově opět ale nelze nic zásadního vyvozovat, jednalo se o právně irelevantní opomenutí – i bez tohoto explicitního obratu se na jeho právní poměry nade vší pochybnost vztahovaly jak zemské zřízení, tak další normativní akty přijímané jednotlivými zemskými sněmy.

Poslední na první pohled výrazný rozdíl představuje koroborace – zatímco Jan Paugar slíbil ověřit svou listinu pečeti, kterou dal „*k tomuto listu s jistým a celým přiznáním přitisknouti*“, v Krausenekově reverzu je poněkud obsáhlejší formulace, v níž vystavitel konstatoval, že svou pečeť „*k tomuto listu přitisknouti a přivěsiti sem dal a v něm se vlastní rukou podepsal*“, a podpis je na plíce skutečně připojen. Avšak ani přítomnost či absence podpisu nepředstavovaly z hlediska práva žádný podstatný rozdíl a v reverzech z té doby se obě varianty střídají bez jakékoliv zjevné logiky. Pokud pak jde o pečeť, všechny reverzy byly zásadně opatřovány pečeti přivěšenými, čemuž odpovídají i dochované průřezy v Paugarově reverzu – tomu, že se v jeho textu hovoří pouze o přitisknutí a nikoli přivěšení pečeti tak není možno připisovat jakoukoliv váhu.

Za závažné lze považovat především nalezení reverzu Pavla z Krauseneku. A to hned ze dvou důvodů. Prvním je skutečnost, že doposud se předpokládalo, že tento reverz zřejmě vystaven nebyl.¹⁹ Na tom samotném by nebylo nic zvláštního, do země byla v době předbělohorské přijata celá řada osob, které následně uložené povinnosti nesplnily a inkolátu, byť jim byl sněmem udělen, tak užívat nemohly. V případě Pavla z Krauseneku by šlo ovšem o zcela výjimečný případ v tom směru, že do zemských desk bylo 25. května 1610 zapsáno jeho přiznání k zemi.²⁰ Toto přiznání totiž již signalizovalo skutečný přímý zájem o dovršení přijímacího procesu a není znám jiný případ osoby, která by se u desk přiznala a reverz nevystavila. Po pravdě je velmi pochybné, zda by úředníci desk zemských bez složení reverzu vůbec intabulaci povolili, tím spíše, že odkaz na něj se v textu přiznání objevoval (tak Pavel stejně jako jiní sliboval plnit své povinnosti „*podle zapsání svého listem pod pečeti jeho přivěšenou*“). Dohledání reverzu je proto cenné tím, že potvrzuje dosavadní poznatky o podobě administrativní praxe, která byla s udělováním českého inkolátu spojená.

Vedle toho je třeba zdůraznit, že v případě Pavla z Krauseneku se jedná o jednoho ze skutečně významných představitelů pražského rudolfínského dvora. Pocházel z původně štyrské šlechtické rodiny Krausů,²¹ do služeb císaře vstoupil na počátku devadesátých let 16. století, s doktorátem z obojího práva, získaným na univerzitě v Sienně (zapsal se tu ke studiu v roce 1589, promoval v prosinci následujícího roku²²). V roce 1591 se připomíná jako císařský „Klosterrath“, 19. dubna 1593 byl povolán do vídeňského doktorského kolegia, v letech 1595–600 byl také třikrát zvolen děkanem vídeňské právnické fakulty.²³ Vedle toho povýšil již v první polovině devadesátých let na vládního radu pro Dolní Rakousy a jako takový získal v roce 1594 spolu s bratrem Eliášem a příbuznými Ondřejem a Janem Pavlem potvrzení šlechtictví a erbů, udělených jejich předkům Maxmiliánem I.²⁴ Sám Pavel ale již v roce 1600 získal od císaře další privilegium, jímž mu bylo povoleno „*odložit*“ původní rodové jméno a užívat pouze predikátu „z Krauseneku (von Krauseneck, v řadě německých pramenů je ale rovněž užíváno tvaru Krausenegg)“.²⁵

Na počátku 17. století byl Pavel jmenován radou dvorské komory – v této funkci je uváděn v seznamu z roku 1601.²⁶ V tom momentu bylo již neodvratné jeho působení při pražském císařském dvoře. Zde mu byla posléze svěřena také výchova nemanželských dětí Rudolfa II.²⁷ V roce 1602 (2. prosince) obdržel (opět z říšské kanceláře) další potvrzení

šlechtictví a polepšení erbů.²⁸ V roce 1605, po smrti Šimona Tencla z Tracberku,²⁹ mu bylo svěřeno hejtmanství panství Český Krumlov, na kterém si císař velmi zakládal a které určil jako rezidenci pro svého nemanželského syna Julia, na jehož výchově se Pavel podílel. Jako „*J[eho] M[ilosti] c[ísařské] radu komory dvorské a hejtmána panství krumlovského*“ přijaly pak Pavla z Krausenuku téhož roku na letničním sněmu do svého středu i stavy Českého království.³⁰

Nabízela by se hypotéza, že uvedené udělení inkolátu se svěřením českokrumlovského hejtmanství souviselo a že Krausenek uvažoval o rozšíření rodové majetkové základny i na půdu Českého království. Proti tomuto logickému předpokladu mluví ale jedna zásadní indicie – komorní rada nepodnikl v návaznosti na své přijetí další právem vyžadované kroky, to jest, nezpečetil reverz k zemi, ani se nedostavil k zemským deskám a nevykonal tu předepsaný ústní slib. Tímto pasivním přístupem se zařadil mezi plejádu šlechticů, kteří měli jedno společné – o usazení v Čechách neusilovali a inkolátu nabyli pouze tak říkajíc in eventum, s vyhlídkou, že by se v budoucnu mohl hodit. Je pravda, že Krausenek koupil poblíž Pražského hradu, na Pohořelci proti Strahovskému klášteru dům a zahradu, nešlo ale o svobodný statek a inkolátu k jeho nabytí třeba nebylo. V těsném okolí císařského sídla se takto ostatně usazovala celá řada císařských dvořanů a služebníků, kteří se mezi české stavy nepočítali. Uvedené majetky, z nichž bylo strahovskému klášteru dvakrát ročně odváděno po 3 kopách a 15 groších míšeňských, držel Pavel do roku 1607, kdy je smlouvou datovanou 28. října prodal dalšímu cizinci, Leopoldovi ze Štralendorfu, císařskému radovi a místokancléři říšské kanceláře, a to za 6700 rýnských zlatých, které byly neprodleně zaplacený.³¹ V témže roce přestal vykonávat funkci hejtmána českokrumlovského panství a nebyl tudíž přímým svědkem tragického konce svého někdejšího svěřence, dona Julia d' Austria.³²

Právě v roce 1607 se Pavel z Krausenuku namísto s českým prostředím rozhodl výrazně propojit s dolnorakouským, když koupil od zadluženého syna Volfa Unversagta panství Retz.³³ V návaznosti na to byl 26. září téhož roku přijat do dolnorakouského rytířského stavu.³⁴ Zanedlouho nato, 8. října 1608, čekal Pavla další zásadní kariéerní vzestup, když byl jmenován prezidentem dvorské komory (s měsíčním platem 100 zlatých a ročním příplatkem dalších 200 zlatých) a dostal se tak do čela jednoho z nejdůležitějších ústředních orgánů habsburského soustátí.³⁵ V něm setrval po zbytek vlády Rudolfa II., 3. dubna 1613 ho pak císař Matyáš jmenoval říšským dvorským radou.³⁶

Podle literatury byl Krausenek o další dva dny později, 5. dubna 1613, povýšen císařem Matyášem na svobodného pána a následně byl 23. července 1616 přijat i do dolnorakouského panského stavu.³⁷ Ovšem ve skutečnosti již ve svém reverzu z roku 1610 se Pavel tituluje jako „*svobodný pán na Reczu a Holneku*“ a tentýž titul je zapsán i v zemských deskách u jeho příznání z téhož roku. Nade vší pochybnost tak mezi vyšší šlechtu pronikl již dříve, za vlády císaře Rudolfa, a Matyášův majestát mohl být maximálně dalším potvrzením statu quo. V každém případě lze ale Pavlův kariéerní a společenský vzestup hodnotit v kontextu předbělohorského habsburského soustátí jako jeden z nejpůsobivějších.³⁸

Je pravdou, že do českých dějin se Pavel výrazněji nezapsal – nejvýraznější památkou na jeho působení u pražského dvora je znakový náhrobník jeho první manželky, Marty Biethlerové, zhotovený z červeného mramoru a umístěný v podlaze uprostřed severní chrámové lodi strahovské baziliky Nanebevzetí Panny Marie a sv. Norberta. Podle dochovaného nápisu zemřela Marta 5. dubna 1610 ve věku 41 let a 5 měsíců a Pavel byl v oka-

mžiku jejího úmrtí (či spíše zhotovení náhrobníku) císařským radou a prezidentem dvorské komory. Z manželství vzešlo šest dětí, z nichž v okamžiku matčiny smrti už ale byly naživu jen dvě z nich.³⁹

Již několik měsíců po Martině smrti, v září 1610, se Pavel v Kladsku oženil s Annou Heugelovou z Polkovic, vdovou po císařském služebníkovvi Janu Kratovi z Krafthajmu a vratlavském hejtmanovi Abrahamovi Jenkovicovi z Goldšmíden († 1606), která držela v kladském hrabství lenní statek Szczytna.⁴⁰ Již v listopadu 1617 Pavel zemřel a zanechal po sobě dvě panství, dolnorakouský Retz a štýrský Hollenegg. Vzhledem k tomu, že z dětí ho přežila jediná dcera Marie,⁴¹ vytvořil z druhého jmenovaného statku majorátní fideikomnis pro své příbuzné v mužské linii (rytířská větev Krausů z Krauseneku tu vymřela v roce 1659).⁴² Retz zdědila dcera Marie, která zemřela již v roce 1630 a panství po ní převzal její manžel Volf Zikmund Unversagt.⁴³

Otevřenou otázkou zůstává, co vedlo Pavla z Krauseneku k tomu, že k složení reverzu k zemi a vykonání ústního přiznání k zemi při úřadu desk zemských přikročil v první polovině roku 1610. Nic totiž nenavědčuje tomu, že by tou dobou zintenzivnila jeho snaha po usazení v Čechách. Nepravděpodobněji lze tyto kroky položit do kontextu vývoje legislativní úpravy českého inkolátu – právě v letech 1609–1610 se totiž v Praze odehrával zemský sněm, na němž byla přijata celá řada závažných právních norem. Mezi jinými tu byl schválen i článek „*O přijímání cizozemcův do země*“, který podstatně zpřísnil podmínky pro udělení českého inkolátu. Pro písemné i ústní přiznání k zemi byla napříště stanovena poměrně krátká šestitýdenní lhůta počítaná od sněmovního rozhodnutí o přijetí za obyvatele, během níž museli noví inkolové také koupit v zemi deskový statek, prokázat svou stavovskou příslušnost a v neposlední řadě také dát děti učit česky. A to pod hrozbou neplatnosti sněmovního usnesení o udělení obywatelského práva. Pokud jde o ty cizince, kteří byli přijati již na předešlých sněmech a doposud reverz neodvedli a přiznání nevykonali, ukládalo se jim s hrozbou téže sankce, „*aby od zavření tohoto sněmu v půl létě pořádně zběhlém to vše vykonati povinni byli*“.⁴⁴ Vzhledem k tomu, že sněm byl uzavřen 23. února 1610 a již o dva dny později zpečetil Pavel svůj reverz – pět let po sněmovním přijetí – je souvislost těchto událostí velmi pravděpodobná.

Nesrovnatelně méně známou a významnou osobností než Krausenek byl Jan Zikmund Paugar z Rejcnštejna. Jeho původ je zahalen rouškou tajemství – Reitzenschlag je vesnička v Dolních Rakousích, kousek za českými hranicemi, nedaleko od Nové Bystřice. V 17. století se pak příslušníci tohoto rodu připomínají jako držitelé další dolnorakouské vsi Niederedlitz, necelých 20 km jihovýchodně od Reitzenschlagu.⁴⁵ To vše by na první pohled nasvědčovalo jeho příslušnosti ke šlechtě rakouské. Text reverzu, který byl jménem Jana Zikmunda sepsán,⁴⁶ ale mimo jakoukoliv pochybnost odpovídá variantě vystavované obyvateli vedlejších korunních zemí. Zároveň se ale Paugarové neobjevují ani v podrobných soupisech rodů moravských a slezských.⁴⁷ O tom, jak a odkud se Jan Zikmund do Čech dostal, lze tedy za stávajícího stavu poznání pouze spekulovat. Rozhodně ale ani jeho nelze považovat za postavu nezajímavou.

Jan Zikmund se v Čechách připomíná od roku 1572 a zpočátku sídlil ve vsi Lhotka u Kunratic poblíž Prahy. Skutečnou pozemkovou vrchností v Čechách se stal až v roce 1584, když koupil od Jeronýma Hrobčického z Hrobčic na Košticích a jeho choti Anny z Běšín „*ves Šeborov, dvory kmetců a krčmu s platy a dvůr poplužní slove Bílkovský*“ se vším příslušenstvím (kromě 8 strychů ovsu a ložních šatů) za cenu 5500 kop míšeňských

grošů. Tuto částku ale neplatil v hotovosti, nýbrž vystavil prodávajícím na 4000 kop pergamenový úpis s mocí „hlavního listu“, dalších 1500 kop jim měl podle smlouvy zapsat deskami na šeberovském statku.⁴⁸ V držení nevelkého šeberovského statku zůstal ovšem jen několik let. V roce 1589 (24. dubna) od něj nejprve odprodal Danielovi Švikovi z Lukonos a na Roztylech, radovi nejvyššího purkrabství pražského, a jeho manželce Anně z Popovic za 1160 kop českých grošů různé ve smlouvě podrobně popsané pozemky (pole sestávající ze dvou kusů kolem cesty z Chodova k Šeberovu, háj řečený „U Dubu“, kus lesa, louku u Chodova řečenou „Nová“, dva palouky a 7 kop záhonů).⁴⁹ Zbytek panství, „*ves Šeberov, dvory kmetcí s platy, též dvůr řečený Bílkovský poplužní s poplužím i se vším v též vsi a všelijakým k též vsi a dvoru poplužnímu příslušenstvím, s lidmi osedlými i neosedlými i z těch gruntův zběhlými, s dědinami, lukami, palouky, též sirotky, vdovami i s krčmou vejsadní v též vsi Šeberově, na níž předešle Anýžka Skopcová byla a potom z ní zběhla a touž krčmu on pan Jan Zikmund Paukar pro týž Anýžky zběhnouti sobě přivlastnil*“, též chalupu a při ní nově vystavěnou kovárnu a veškeré další příslušenství, pak prodal 14. března 1590 Jakubovi Ledčanskému z Popic a jeho choti Magdaleně za 2630 kop českých grošů.⁵⁰

Právě kvůli šeberovské krčmě se ale Jan Zikmund již před prodejem panství dostal do urputného sporu se jmenovanou Anežkou Skopcovou. Ta si stěžovala, že jí byly krčma i další hospodářství v Šeberově Janem Zikmundem zabaveny bezdůvodně a že se k ní bývalá vrchnost i jinak chovala velmi nevhodně. Již v roce 1588 nařizoval Rudolf II. Paugarovi, aby jí vrátil statek i všechny pobrané věci. Paugar se ale bránil tím, že mu Anežka, která pobraný statek cenila na 2000 kop míšeňských, odpírala poslušnost a z gruntů zběhla. Přes úpornou snahu ale v tomto sporu tahal za kratší konec a v roce 1597 nakonec nařídil císař Ludmíle Brozanské z Vřesovic, aby svůj dluh vůči Paugarovi nesplácela, ale složila uvedenou částku k deskám zemským, kde si ji bude moci Anežka vyzvednout.⁵¹ Dost možná s nerespektováním průběžných rozhodnutí souviselo Paugarovo uvěznění v roce 1595, o němž svědčí list jeho manželky Elišky z Kačina prezidentovi a radům české komory, prosící o propuštění jejího chotě, jehož nejvyšší zemští úředníci „*pro nějaké přemluvení a dočinění... do těžkého vězení dáti a dolů do Daliborky spustiti ráčili*“.⁵²

Po prodeji Šeberova se Jan Paugar přestěhoval na Staré Město pražské, kde na sebe opakovaně upozorňoval výtržnostmi a sousedskými spory. Tak v roce 1596 se staroměstská městská rada obrátila na císaře se stížností, že Jan Zikmund nechce umožnit své sousedce Dorotě Armpachové (či spíše jí najatým dělníkům) přístup na svůj pozemek za účelem opravy zdi v souladu s výrokem městského soudu. Jeho chování hodnotila jako „*neslušné, nepravní a nesousedské*“, avšak Paugar coby „*osoba stavu rytířského*“ se odmítal podřídit kompetenci městských orgánů, pročež purkmistr a konšelé žádali panovníka o zásah.⁵³ 28. července 1598 se pak Jan Zikmund utkal na staroměstském rynku, patrně v podroušeném stavu, v souboji s jakýmsi Kryštofem Kryšpínem, a i když se duelanti po krátké potyčce smířili, byl vzápětí zadržen rychtářem a uvržen do vězení na radnici, kde podle zprávy staroměstských radních „*rouhavé věci proti Pánu Bohu a příkázáním jeho svatým, hůře nežli pohan a Turek, z oust svých nečistých vypouštiv, anobrž také jaká hanlivá a vysoce nářklivá slova jak proti úřadu, tak proti jistým osobám, tu nenáležitě a opovážlivě mluvit jest směl*“. V žaláři byl Paugar držěn až do zříí a teprve poté byl na základě císařského dekretu propuštěn, ovšem s tím, že byl povinen se dostavit do dvorské kanceláře a zde mělo být jeho chování předmětem dalšího šetření.⁵⁴ I když i v tomto případě zahrnoval rytíř Paugar císaře suplikami, dovozujícími, že vše bylo jinak a že je objektem nespraved-

livého postupu městských orgánů, celkový obraz jeho osoby vykreslený dochovanými písemnostmi má jednoznačně hanlivé zabarvení.

Pokud jde o Paugarovo ekonomické postavení, nebude zřejmě daleko od pravdy domněnka, že se velkou měrou odvíjelo od jmění jeho manželky. Nasvědčují tomu alespoň různé indicie, svědčící o její relativní zámožnosti. V roce 1598 zajistil Albrecht Slavata z Chlumu a Košumberka Elišce Paugarové její pohledávku 500 kop českých grošů na vsi Zalažany, ve kterou se v roce 1600, již po její smrti, uvázal její syn Jan Jindřich Paugar i ve jménu svého mladšího nezletilého bratra Bohuslava Vojtěcha. Již následujícího roku ale Jan Jindřich postoupil všechna práva Jiřímu Kamarýtovi Kaplířovi ze Sulevic na Milešově.⁵⁵ Eliška Paugarová také půjčila 50 kop míšeňských grošů Vavřincovi Budinskému a jeho choti a ti jí dotyčnou částku zapsali na jejich vinici, spadající pod úřad pražského perkmistra. Pro nesplacení sluhu jí byla vinice přisouzena, po Eliščině smrti se o ni ale Jan Zikmund musel soudit se strahovským klášteřem.⁵⁶ Konečně hovoří nepřímou tautéž řečí i list císaře Matyáše z 6. října 1612, jímž vyzval bratry Jáchyma staršího a Kryštofa Španovské z Lisova, aby Jana Zikmunda uspokojili vyplacením jisté částky „*dle smlouvy ubrmanské, mezi vámi a ním Paugarem z strany pozůstalosti někdy syna a vnučky jeho*“. Uvedená pozůstalost musela být totiž nepochybně po matce, resp. babičce.⁵⁷

Uvedený list z roku 1612 je zároveň poslední známou písemností, která reflektuje Jana Zikmunda jako žijícího. Je velmi pravděpodobné, že českého stavovského povstání se již nedožil – přinejmenším se neobjevuje v dochovaných konfiskačních materiálech.⁵⁸ Stupeň jeho přibuzenství s Paugary, držícími rakouské Niederredlitz, rovněž nelze určit. Z jeho potomků je kromě dvou výše jmenovaných synů známá dcera Johana, připomínaná v roce 1575.⁵⁹

Také v případě Jana Zikmunda Paugara je vystavení reverzu doprovázeno určitými nejasnostmi. Předně je tu otázka, zda Paugar skutečně přicházel do Čech z některé z vedlejších korunních zemí, v opačném případě by text reverzu naprosto neodpovídal ustálenému úzu. A samozřejmě, neměl by žádnou relevanci bez předchozího sněmovního přijetí, o němž není v zemských deskách ani památka. Dále je třeba upozornit, že v době, kdy došlo k sepsání pergamenové listiny dochované v listinném fondu úřadu desk zemských žil už její vystavitel v Čechách velmi dlouhou dobu a několik let byl také držitelem (byť nevelkého) deskového statku, který mu de iure neměl být bez předchozího nabytí inkolátu vůbec intabulován.⁶⁰ Naopak, v době, do které je reverz datován, se již schylovalo k prodeji Šeberova. Jím reverz prakticky ztratil smysl, protože Paugar pozbyl držby nemovitých statků spadajících pod režim zemských desk a zároveň se ani předtím, ani potom nijak neangažoval ve veřejných záležitostech. Právě tato dvě práva (držet statky a zastávat úřady) ale tvořila obsah inkolátu, k jehož získání vydání reverzu směřovalo.

Nabízí se proto pochybnost, zda k zpečetění reverzu vůbec došlo, či zda zůstal po sepsání pouze připraven v registratuře k finalizaci, k níž nakonec nedošlo. Poměrně pádným argumentem ve prospěch této hypotézy je skutečnost, že v zemských deskách není dochován zápis o Paugarovu přiznání k zemi, k němuž by při složení zpečetěného reverzu k deskám muselo dojít. Absence tohoto zápisu není důkazem nezvratným, může být pouze svědectvím o liknavosti příslušných úředníků, kteří čas od času intabulaci provedeného právního aktu odložili, až ji posléze neprovedli vůbec.⁶¹ Uvedená hypotéza se nicméně jeví dosti pravděpodobnou. V takovém případě by nezpečetěný reverz Jana Zikmunda Paugara představoval pragmatickou písemnost, ilustrující administrativní proces s nabýváním českého obyvatelského práva spojený, avšak jedinečnou svou nedokončeností.

Již v předchozí studii věnované reverzům dochovaným v Národním archivu ve fondu Archiv české koruny bylo konstatováno, že každý reverz v sobě skrývá určitý příběh.⁶² Na základě rešerše provedené ke dvěma dalším reverzům, nalezeným v tomtéž archivu, ve fondu Úřad desk zemských, to lze jen potvrdit. I když osoby, které nechaly tyto pergaménové listiny vystavit, v našich dějinách výraznější úlohu nesehrály, přeci jen po nich zůstaly dochovány písemnosti, které rozhodně nejsou z hlediska obecné ani právní historie bezcenné. Pokud jde o problematiku inkolátu jakožto specifického středověkého a raně novověkého právního institutu, mohlo být srovnání textu obou reverzů shodou okolností vhodným nástrojem k ilustraci výkladu o odlišnostech při nabývání českého inkolátu obyvateli vedlejších korunních zemí na jedné a cizinci přicházejícími zpoza hranic českého státu na druhé straně. Krausenekův reverz a na něj navazující příznání k zemi jsou s velkou pravděpodobností konkrétním dokladem ohlasu sněmovního usnesení, které bylo krátce předtím přijato a které se problematikou inkolátního práva dosti významným způsobem zabývalo. U reverzu Paugarova, který není opatřen pečeti, je pak zajímavou otázkou, nakolik skutečně plnil funkci, která těmto reverzům příslušela, a zda spíše nejde o nedotaženou písemnost, k jejímuž zpečetění již s ohledem na vývoj Paugarovy majetkové držby ani nedošlo. Každopádně ale platí, že problematika předbělohorského inkolátu nadále volá po dalším, hlubším a podrobnějším monografickém zpracování. Předložená studie je pak perspektivně jedním z drobných krůčků na cestě k němu.

Příloha

Porovnání textu reverzů Jana Zigmunda Paugara z Rejcnšlaku a Pavla z Krauseneku

Já Jan Zigmund Paugar z Rejcnšlaku a na Šeberově.

Jakož v království tomto českém statek dědičnej držím, aneb budoucně že bych sobě co víceji statku koupiti chtěl. I poněvadž zřízení zemské A XVIII to v sobě, jak se jeden každý v tom zachovati má, zjevně vyměřuje. A protož já spočátku psaný Jan Zigmund Paugar z Rejcnšlaku, chtíc tomu zřízení vedle obyčeje a řádu království českého ve všem zadosti učiniti a spolu s obyvateli téhož království v řádích aprávích se srovnati, oznamuji.

Že sem slíbil a tímto zápisem slibuji i za dědice své, že žádného jiného za pána dědičného jmíti nemám (mimo zřízení zemské království českého) nežli krále českého korunovaného. A tak ve všech povinnostech se srovnati mám s obyvateli téhož království českého a země české, řád a právo podnikati, je trpěti a obhajovati, tak, jakž všickni tři stavové téhož království českého se zachovati povinni jsou.

A tomu všemu, což se svrchu píše, i s dědici svými dosti učiniti mám pod těmi všemi pokutami, jakž svolení a zřízení zemské ukazuje.

Tomu na svědomí pečeť svou vlastní k tomuto listu s jistým a celým přiznáním přitisknouti sem dal.

Datum ve čtvrtek po neděli Oculi léta M vC osmdesátého devátého.

Já Pavel z Krauseneku, svobodný pán na Reczu a Holneku, římského císaře Jeho Milosti rada a dvorský komory president etc.

Známo činím tímto listem obecně přede všemi a zvláště tu, kdež náleží. Jakož sem s povolením nejjasnějšího knížete a pána, pana Rudolfa Druhého, z Boží milosti voleného římského císaře, uherského a českého krále jakožto krále českého, na sněmu obecním ode všech tří stavuov království českého za obyvatele téhož království i s dědici a budoucími svými přijat.

Že jsem slíbil a tímto zápisem slibuji sám za sebe i za dědice a budoucí své, že žádného jiného za pána dědičného míti nemám nežli Jeho Milost krále českého korunovaného. A tak se ve všech povinnostech s obyvateli téhož království českého, též v víře bud' pod jednou, neb pod obojí spůsobou přijímajících, spravovati a srovnávati mám, řád a právo podnikati, je trpěti a obhajovati i také dopomáhati.

A tomu všemu, což se svrchu píše, i s dědici a budoucími svými dosti učiniti mám, tak, jakž všickni tři stavové tohoto království se zachovávají, též se zachovati povinen sem.

Tomu na svědomí pečeť mou k tomuto listu přitisknouti a přivěsiti sem dal a v něm se vlastní rukou podepsal.

Jehož datum v Praze ve čtvrtek po svatém Matěji apoštolu Páně léta tisícího šestistého desátého.

Poznámky

- 1 Tato studie byla zpracována v rámci projektu GA ČR č. 14-12236S „Udělování českého inkolátu v době předbělohorské“.
- 2 STARÝ, Marek: Čtyři reverzy k zemi z doby jagellonské ve fondu Archiv České koruny. *Právněhistorické studie* 44/2, 2014, s. 97–107. Zde je také citována starší historiografická produkce k tématice inkolátu se vázící. Mimo zde citovaných prací zasluhuje zcela zásadní pozornost čerstvě vyšlá monografie BRŇOVJÁK, Jiří: Šlechticem z moci úřední. *Udělování šlechtických titulů v českých zemích 1705–1780*. Nobilitas in historia moderna, Tomus VII. Ostrava: Ostravská univerzita v Ostravě, 2015, která je sice primárně věnována období 18. století, přináší ale i celou řadu podnětných informací s chronologickým přesahem.
- 3 K osudu registry stručně BENEŠ, František: *Archiv českých stavů 2. Reverzy k zemi. Inventář*. Praha, 1958 (Národní archiv Praha, I. oddělení, číslo pomůcky 122), s. III–IV.
- 4 Národní archiv (=NA) Praha, fond Úřad desk zemských – listiny (=ÚDZ-L), i.č. 3792, kart. 97.
- 5 ÚDZ-L, i.č. 3797, kart. 97.
- 6 Edice zápisů byla provedena v souladu se standardními doporučeními pro raně novověké texty – viz ŠTŮVÍČEK, Ivan a kol.: *Zásady vydávání novověkých historických pramenů z období od počátku 16. století do současnosti. Příprava vědeckých edic dokumentů ze 16.–20. století pro potřeby historiografie*. Praha, 2002.
- 7 NA Praha, fond Registra, i.č. 114, fol. 119v, č. 1 („*Stavům království českého o přijetí za obyvatele do země Pavla z Krausneku. Rudolf etc. Vysoce urozený, urození, stateční, slovatní, poctiví a opatrní, věrní Naši milí. Vězte, že jest na Nás ponížěn v znesl statečný Pavel z Krausneku, rada Naše komory dvorské a hejtmán panství královského, věrný milý, že jest oumyslu toho při vás náležitě při nynějším sněmu, abyste jej za obyvatele království tohoto českého přijali, vyhledávati. Však pro podstatnějšíj fedruňk Nás k vám za milostivou přimluvu Naši císařskou ponížěn prosíce. Kdež prohlédajíce My k jeho věrným, pilným, platným a k milostivému zalíbení Našemu činěným službám, k vám se za něho milostivě přimlouvati a žádati ráčíme, kdyžkoliv toho při vás nahoře psaný Pavel z Krausneku vyhledávati a za to žádati bude, že ji (sic!) sobě poručěného jmiti a mezi sebe za obyvatele království tohoto českého přijiti odporni nebudete, nýbrž jemu této milostivé přimluvy Naši císařské, kteréž se on těší, vsnutku užiti dáte. Což My vám zase vši milostí Naši císařskou spomínati a vynahrazovati chťiti ráčíme. Dán na hradě Našem pražském ve čtvrtek po slavném hodu sesláni Duchu svatého na apoštolý léta etc. 1605“); regest viz Sněmy české od léta 1526 až po naši dobu (=SČ), díl XI. část 1., ed. KROFTA, Kamil, Praha, 1910, s. 235, č. 70. Koncept s nepatrně odlišným textem je v NA Praha, fond Stará manipulace (=SM), sign. J 21/K 55, i.č. 1531, kart. 1016.*
- 8 NA Praha, fond Desky zemské, sign. Desky zemské stavovské (=DZSt) 51, fol. L 16r – L 17v; editováno v SČ, díl XI. část 1., s. 270, č. 89.
- 9 Text usnesení zemského soudu je zachován v tzv. Talmberském kodexu, uloženém v Knihozně Národního muzea Praha, sign. I A 1, fol. 168r–168v. Edičně ho zpřístupnil František Palacký v Archiv český čili staré písemné památky české i moravské (=AČ), díl V., ed. PALACKÝ, František, Praha, 1862, s. 427–428, č. 32. Na nález se ve svém díle odvolává i Všehrd – viz Codex iuris Bohemici (=CIB), Tomi III. Pars 3., ed. JIREČEK, Hermenegild, Pragae, 1867s. 134–135, kniha III., kap. 17, odst. 4.
- 10 KREUZ, Petr – MARTINOVSKÝ, Ivan (eds.): *Vladislavské zřízení zemské a navazující prameny (Svatováclavská smlouva a Zřízení o ručnicích)*. Edice. Dolní Břežany, 2007, s. 222–223, čl. 432.
- 11 Uvedené změny reagovaly na sněmovní usnesení z roku 1497, otištěné v AČ, díl V., s. 465–477, č. 51, C (zde s. 470).
- 12 CIB, Tomi IV. Pars 1. Sectio 1., ed. JIREČEK, Josef – JIREČEK, Hermenegild, Pragae, 1882, s. 156–158, čl. B 15.
- 13 AČ, díl XI., ed. KALOUSEK, Josef, Praha 1892, s. 341–345, č. 123 (zde s. 343, čl. 5); JANIŠ, Dalibor (ed.), Moravský zemský sněm na prahu novověku. Edice Památek sněmovních z let 1518–1570. 1. Památky sněmovní I. Praha, 2010, s. 105–106, č. 94; ČÁDA, František (ed.): *Zemské zřízení moravské z roku 1535 spolu s tiskem z roku 1562 nově vydaným* (Historický archiv, číslo 50). Praha, 1937, s. 112–113, čl. 100; JANIŠ, D. (ed.): *Práva a zřízení Markrabství moravského z roku 1545* (Prameny dějin moravských, sv. 9). Brno, 2005, s. 208, čl. 228; JANIŠOVÁ, Jana (ed.): *Zřízení zemské Markrabství moravského z roku 1604*, Praha 2015, s. 388–389 (čl. 140).
- 14 KALOUSEK, Josef: *České státní právo*. Praha, 1892, s. 140–153.
- 15 NA Praha, fond Reverzy k zemi (=RZ), i.č. 75, 77–79. Štěpánovi z Ejcinku byl na Moravě inkolát zemským sněmem udělen v roce 1573. KAMENÍČEK, František: *Zemské sněmy a sjezdy moravské*, díl III. Brno, 1905, s. 96. Skutečnost, že byl již dříve přijat na Moravě, zdůraznil Štěpán jak ve svém reverzu, tak v deskovém priznání, intabulovaném do NA Praha, Desky zemské, Desky zemské větší (=DZV) 20, fol. Q 16v.
- 16 RZ, i.č. 85.
- 17 KLECANDA, Vladimír: *Přijímání cizozemců na sněmu do Čech za obyvatele (Příspěvek k dějinám inkolátu před obnovením zřízení zemských)*. In: *Sborník prací věnovaných prof. dru Gustavu Friedrichovi k šedesátým narozeninám 1871–1931*. Praha, 1931, s. 465.
- 18 CIB, Tomi IV. Pars 1. Sectio 1., s. 160–162, čl. B 17 – B 19; s. 508–509, čl. A 32 – A 34.

- 19 Soudil tak vynikající prvorepublikový znalec inkolátní problematiky Vladimír Klecanda, který o obyvatelském právu a záležitostech s ním úzce propojených publikoval několik zcela zásadních studií, především KLECANDA, V.: Zakupování cizozemců v Čechách bez práva obyvatelského (Příspěvek k dějinám inkolátu před OZZ). Časopis Archivní školy III, 1926, s. 64–119; TÝŽ: Přijímání do rytířského stavu v zemích českých a rakouských na počátku novověku (Příspěvek k dějinám nižší šlechty). Časopis Archivní školy VI, 1928, s. 1–125; TÝŽ: Přijímání cizozemců na sněmu do Čech za obyvatele (Příspěvek k dějinám inkolátu před obnoveným zřízením zemským), s. 456–467. Viz větu „*Přiznávacího listu nedal ani rada dvorské komory Pavel z Krausenu, hejtman panství Krumlovského*“ v rukopise uloženém v Archiv Akademie věd ČR, Osobní fondy, Klecanda Vladimír, kart. 2, sign. IIIa, i.č. 14, kart. 8–10, s. 66. Stejně tak je pochybnost o vydání reverzu zmíněna v SČ, díl XI. část 1., ed. KROFTA, Kamil, Praha, 1910, s. 270, č. 89, pozn. 2 („*Vydal-li Krausener obvyklý revers k zemi, nelze říci; ve sbírce reversů v archivě zemském jeho revers není*“).
- 20 DZV 135, fol. C 25r („*Pavel z Krausenu, svobodný pán na Reccu a Holneku, římského císaře Jeho Milosti rada a dvorský komory president. P[řiznal]. Jakož jest přijat za obyvatele do země a Koruny české s povolením nejjasnějšího knížete a pána, pana Rudolfa Druhého, voleného římského císaře, uherského a českého krále jakožto krále českého Jeho Mi[l]o[s]ti, ode všech tří stavů Koruny české. Že jest se přiznal a tímto zápisem přiznává za sebe, dědice a budoucí své, že podle zapsání svého listem pod pečeti jeho přivěšenou chce právo trpěti a práva obhajovati i také dopomáhati i všecko učiniti jako jiní obyvatelé království tohoto českého činiti povinni sou. A žádného jiného za pána dědičného jmíti nemá nežli krále českého Jeho Mi[l]o[s]ti t korunovaného. A to má učiniti a zachovati pod těmi všemi pokutami, jakž dáleji zřícení zemská ukazují“).*
- 21 Základní údaje o Pavlovi, jeho kariéře a celém rodu Krausů soustředil KIRNBAUER von Erzstätt, Johann: *Niederösterreichischer Adel*. I. Abteilung. J. Siebmacher's grosses und allgemeines Wappenbuch, IV. Bandes 4. Abtheilung. Nürnberg, 1909, s. 245–246.
- 22 LUSCHIN von Ebengreuth, Arnold: Oesterreicher an italienischen Universitäten zur Zeit der Reception des römischen Rechts. *Blätter des Vereines für Landeskunde von Niederösterreich* XVII, 1883, s. 492, č. 814; WEIGLE, Fritz: Die deutschen Doktorpromotionen in Siena von 1484–1804. *Quellen und Forschungen aus italienischen Archiven und Bibliotheken* XXXIII, 1944, s. 227, č. 254.
- 23 LUSCHIN, A.: Oesterreicher an italienischen Universitäten zur Zeit der Reception des römischen Rechts, s. 492, č. 814; STARZER, Albert: *Beiträge zur Geschichte der niederösterreichischen Statthalterei: die Landeschefs und Ráthe dieser Behörde von 1501 bis 1896: mit den Wappen und zahlreichen Lichtdruckbildnissen der Landeschefs*. Wien, 1897, s. 431.
- 24 Majestát byl vydán 17. srpna 1594 z říšské kanceláře. FRANK, Karl Friedrich von: *Standeserhebungen und Gnadeakte für das Deutsche Reich und die Österreichischen Erblande bis 1806 sowie kaiserlich österreichische bis 1823*, 3. Band. Schloss Senftenegg, 1972, s. 75. Jestliže již zde je uváděn jako vládní rada, zpochybňuje to údaj, který uvedl STARZER, A.: *Beiträge zur Geschichte der niederösterreichischen Statthalterei*, s. 431, totiž že tuto funkci začal Pavel vykonávat až 2. ledna 1595.
- 25 FRANK, K. F.: *Standeserhebungen und Gnadeakte für das Deutsche Reich und die Österreichischen Erblande bis 1806 sowie kaiserlich österreichische bis 1823*, 3. Band, s. 74–75, uvádí dvě privilegia z roku 1600 – pro dědičné země s datem 6. srpna, z říšské kanceláře z 26. září téhož roku. Pouze druhé datum uvádí KIRNBAUER, J.: *Niederösterreichischer Adel*. I. Abteilung, s. 246.
- 26 HAUSENBLASOVÁ, Jaroslava: *Der Hof Kaiser Rudolfs II. Fontes Historiae Artium IX*. Prag, 2002, s. 219, č. 11/20.
- 27 JANÁČEK, Josef: *Rudolf II. a jeho doba*. Praha, 1987, s. 411.
- 28 KIRNBAUER, J.: *Niederösterreichischer Adel*. I. Abteilung, s. 246; FRANK, K. F.: *Standeserhebungen und Gnadeakte für das Deutsche Reich und die Österreichischen Erblande bis 1806 sowie kaiserlich österreichische bis 1823*. 3. Band, s. 75.
- 29 Hejtman Tencl zemřel 27. února (v neděli Invocavit) 1605, jak svědčí list krumlovského puchaltera Jana Nygrýna ze Švarcperku prezidentovi a radům české komory, odeslaný téhož dne a uložený v SM, sign. T 130/2, i.č. 3802, kart. 2434
- 30 DZSt 51, fol. L 16r – L 17v.
- 31 Až v roce 1616 došlo ovšem k vkladu tohoto převodu do gruntovní knihy. NA Praha, fond Premonstráti Strahov, i.č. 223, kniha č. 138 – fol. 157r – 159r. Tamtéž na fol. 102r – 103v je přepsán list strahovského opata, převora a podprevara, datovaný 10. července 1607, dosvědčující koupi zahrady od císařského futršrajbera Davida Köllera a stanovící podmínky držby domu a zahrady. Zcela mylně uvedl HLINOMAZ, Milan: *Náhrobníky a epitafy ve strahovské bazilice. Heraldika a genealogie 1–2/XXXI*, 1998, s. 40 a 96, že k prodeji došlo až v roce 1636 – tou dobou byl již Pavel mnoho let po smrti. Na okraj možno podotknout, že Leopold ze Štralendorfu již ale de iure cizincem nebyl, neboť krátce před zakoupením pohořelecké usedlosti byl v květnu 1607 na zemském sněmu přijat za obyvatele i se syny Petrem Jindřichem a Volfgangem Leopoldem. DZSt 52, fol. D 2v, B 29r – B 29v, M 27v – M 28r.
- 32 Srovnej JAKAB, Martin: Císařův levoboček don Julius d' Austria a jeho pobyt v Českém Krumlově. In: *Zlatý věk Českokrumlovka 1550–1620*. Český Krumlov, 2002, s. 43–55, kde na s. 45 přehled císařských hejtmanů (po odchodu Krausenuka spravoval panství v letech 1607–1608 provizorně puchalter Jan Nygrýn, od něhož je převzal nově jmenovaný hejtman Zikmund Turnovský z Turnštejna).

- 33 V roce 1609 prodal Krausenek panství Jiřímu Zikmundovi z Lamberka, v roce 1614 je ale znovu koupil nazpátek. Stručná informace je v Österreichischer Städteatlas, dostupném online na http://mapire.eu/oesterreichischer-staedteatlas/retz/#OV_45_1 [cit. 2. 2. 2016].
- 34 KIRNBAUER, J.: *Niederösterreichischer Adel*. I. Abteilung, s. 246.
- 35 HAUSENBLASOVÁ, J.: *Der Hof Kaiser Rudolfs II.*, s. 217, č. 10/4.
- 36 LUSCHIN, A.: Oesterreicher an italienischen Universitäten zur Zeit der Reception des römischen Rechts, s. 492, č. 814; STARZER, A.: *Beiträge zur Geschichte der niederösterreichischen Statthalterei*, s. 431.
- 37 KIRNBAUER, J.: *Niederösterreichischer Adel*. I. Abteilung, s. 246.
- 38 Vyzdvihla ji také např. MAC HARDY, Karin J.: Social Mobility and Noble Rebellion in Early Modern Habsburg Austria. In: *Nobilities in Central and Eastern Europe: Kinship, Property and Privilege (History and Society in Central Europe 2)*, ed. Bak, János. Budapest – Krems, 1994, s. 104.
- 39 HLINOMAZ, M.: Náhrobníky a epitafy ve strahovské bazilice, s. 95–96, č. 35. Skutečnost, že svou manželku nechal pohřbít v Praze, může do jisté míry vypovídat o Pavlově vztahu k hlavnímu městu Českého království, může být ale také prostým odrazem skutečnosti, že v té době Pavel po dočasném odprodeji panství Retz neměl k dispozici příhodnější rodové pohřebiště.
- 40 KUNISCH, Johann Gottlieb (ed.): *Jahrbücher der Stadt Breslau von Nikolaus Pol*, V. Band. Breslau, 1824, s. 54 (zde je jako datum sňatku uvedeno 20. září); WEDEKIND, Ludwig: *Geschichte der Graffschaft Glatz*. Neurode, 1857, s. 222 (zde je datován 21. září). Novomanželé obdrželi dar od císaře, ale třeba též od norimberské městské rady. LUSCHIN, A.: Oesterreicher an italienischen Universitäten zur Zeit der Reception des römischen Rechts, s. 492, č. 814; SODEN, Franz Ludwig Freiherr von: *Kriegs- und Sittengeschichte der Reichsstadt Nürnberg vom Ende des sechzehnten Jahrhunderts bis zur Schlacht bei Breitenfeld, 7.(17.) September 1631*, I. Theil. Erlangen, 1860, s. 129.
- 41 Pavlovým synem a vedle Marie druhým dítětem přeživším matku byl nepochybně Pavel mladší, „*Baro in Holenegg et Fraenberg*“, který studoval podle otcova vzoru práva, nejprve od roku 1608 v Perugii, kde o dva roky později zastával funkci převora německého národa. Ještě téhož roku na podzim se ale ke studiu zapsal v Sienně. LUSCHIN, A.: Oesterreicher an italienischen Universitäten zur Zeit der Reception des römischen Rechts, s. 493, č. 815; MATSCHINEGG, Ingrid: Österreicher als Universitätsbesucher in Italien (1550–1630). Regionale und soziale Herkunft – Karrieren – Prosopographie. Disertační práce, Geisteswissenschaftlichen Fakultät der Karl-Franzens-Universität Graz. Graz, 1999, s. 264, č. 541, dostupné na <https://fedora.phaidra.univie.ac.at/fedora/get/o:62618/bdef:Content/get> [cit. 2. 2. 2016]. KIRNBAUER, J.: *Niederösterreichischer Adel*. I. Abteilung, s. 246, uvádí, že jediným, předčasně zemřelým Pavlovým synem byl Jan Jakub, o filiaci Pavla mladšího ovšem nelze pochybovat.
- 42 KIRNBAUER, J.: *Niederösterreichischer Adel*. I. Abteilung, s. 246. Na okraj lze poznamenat, že se později v Čechách objevily další dvě šlechtické rodiny obdobného jména, které ale neměly s Pavlem nic společného. Arnošt Kraus byl v roce 1654 nobilitován s predikátem „von Krausenegg“ a následně obdržel v roce 1660 český inkolát. Na konci 17. století se pak do Prahy přistěhoval z Pruska Jan Pavel Krauseneck, který tu vykonával advokátní praxi. Jeho syn Vilém Ferdinand obdržel v roce 1743 české šlechtictví a o tři roky později také rytířský stav a český inkolát. NA Praha, fond Salbuchy, i.č. 27, kniha 65, fol. 317r–325v; i.č. 29, kniha č. 67, fol. 581v–584r; i.č. 66, kniha 174, fol. 277r–282v, 534v–542r; fond Genealogická sbírka Dobřenský, i.č. 509; MAŠEK, Petr: Šlechtické rody v Čechách, na Moravě a ve Slezsku od Bílé hory do současnosti, díl I. Praha, 2008, s. 499. Ani k jednomu z dochovaných udělení inkolátu není ale ve fondu Reverzy k zemi dochována odpovídající listina.
- 43 Österreichischer Städteatlas, dostupné online na http://mapire.eu/oesterreichischer-staedteatlas/retz/#OV_45_1 [cit. 2. 2. 2016].
- 44 DZSt 3, fol. M 8r – M 9v; tištěné sněmovní artykuly jsou uloženy např. v Národní knihovna Praha, sign. 54 C 152, 1609–1610, s. LXXXII–LXXXIV.
- 45 NA Praha, Genealogická sbírka Dobřenský, Materiálle – R, s. 19.
- 46 Dochované reverzy nejsou autografy jejich vystavitelů, ale ve většině případů byly psány písaři působícími při deskách zemských, což lze snadno odhalit porovnáním rukopisů. Ojedinělý je reverz známého alchymisty Edwarda Kelleyho, na němž se pod plíškou podepsal Adam Skála ze Zhoře, registrátor desk zemských, jakožto autor dotyčné písemnosti. RZ, i.č. 125.
- 47 PILNÁČEK, Josef: *Staromoravští rodové*. Vídeň, 1930; TÝŽ, *Rody starého Slezska*, díl 3., Jílové u Prahy 1972; TÝŽ, *Neznámé rody a znaky staré Moravy*. Brno, 1983. Další velmi podrobný soupis vztahující se na celou Českou korunu, který sestavil ZIBRT, Čeněk: *Bibliografie české historie*, díl I. Praha, 1900, s. 482, č. 16300, odkazuje na jedinou, rovněž encyklopedickou práci SCHIMON, Anton: *Der Adel von Böhmen, Mähren und Schlesien, Böhmische Leippa 1859*, s. 118 („*Paugar v. Reitzenschlag Johann Sigmund. 1596. Adelstand*“).
- 48 DZV 22, fol. F 5v – F 6r; DZV 66, fol. L 20v – L 22v.
- 49 Originál smlouvy je v ÚDZ-L, i. č. 965, kart. 39. Mezi čtyřmi přitištěnými pečeti je jako první zleva Paugarova s podpisem „*Yan Zigmun[n]d Paugkar z Reigczinsstaku*“. Text smlouvy byl intabulován do DZV 166, fol. F 13v – F 14v, v DZSt 48, fol. B 19r – B 19v, je povolen Rudolfa II., aby majetek, pokud je zpupný, mohl být Danielovi a jeho choti vložen do zemských desk.

- 50 DZV 167, fol. J 3r – J 5r. Jan Zikmund si při prodeji vyhradil bývalou krčmářku Anežku Skopcovou, dva další poddané s rodinami a ze dvora 20 korců žita, 10 korců ječmene, 5 korců hrachu, 60 strychů ovsu, 120 otepí slámy, stoh sena na louce zvané Na Jeleni a stoh borových otepí. Po převzetí statku byl Ledčanský povinen zaplatit hotově 2 130 kop, z nichž měl Paugar uhradit „závadu, kterouž jeho ml[1]o[s]t pan pan Hendrych Kurcpach z Strachmburku a z Milíče na též vsi Šeberově míti ráčí“. Na zbylých 500 kop měl Jakub Ledčanský vystavit Paugarovi pergamenový úpis, avšak po dobu 3 let a 18 měsíců měly být z této sumy uhrazeny případné další závady, které by se vynášly, a Paugarovi měl být pouze na sv. Jiří a na sv. Havla odváděn řádný úrok. Paugar pak měl na vlastní náklady dovést ke konci spor, který započal proti zbraslavskému klášteři kvůli neoprávněnému provozování nově vystavěné krčmy v Hrnčářích. Smluvní pokuta pro neplnění smluvních ustanovení byla sjednána na 200 kop českých grošů za každé porušení. Jak vidno, již v 16. století mohly být smlouvy o převodu nemovitostí koncipovány dosti podrobně a sofistikovaně.
- 51 SM, sign. P 64/1, i. č. 2637, kart. 1640.
- 52 SM, sign. P 64/3, i. č. 2637, kart. 1640.
- 53 SM, sign. P 64/4, i. č. 2637, kart. 1640.
- 54 SM, sign. P 64/5, i. č. 2637, kart. 1640.
- 55 DZV 92, fol. E 30r – E 30v. Srovnej též DZV 175, fol. O 12v a ÚDZ-L, i. č. 339, kart. 25.
- 56 SM, sign. P 64/6, i. č. 2637, kart. 1640.
- 57 SM, sign. P 64/2, i. č. 2637, kart. 1640.
- 58 Ty detailně zpracoval a vydal BÍLEK, Tomáš Václav: *Dějiny konfiskací v Čechách po r. 1618*. Praha 1882–1883.
- 59 NA Praha, Genealogická sbírka Dobřenský, Materiálie – R, s. 19.
- 60 Je ale pravdou, že v tomto směru nebyla příslušná ustanovení právních norem příliš respektována a k nabytí inkolátu docházelo až po nabytí deskového statku v celé řadě případů.
- 61 Jako příklad tu lze uvést přiznání Jana Bernarda, svobodného pána z Finfkirchen, k němuž došlo v roce 1603. Když se ale Finfkirchen dožadoval v roce 1617 výpisu z desk zemských, zjistilo se, že mezitím zemřelý registrátor Daniel Kryštof Chrudimský sice přijal taxu za zápis, ten ale neprovedl. Rozhodnutím zemského soudu došlo proto k intulaci až po 14 letech. DZSt 54, fol. J 14r – J 15v. Blíže k této kauze STARÝ, M.: Nařízení českého zemského soudu o usazování obyvatel vedlejších korunních zemí v Čechách z roku 1617. Příspěvek k normotvorné působnosti většího zemského soudu Království českého a k informačnímu potenciálu desk zemských. *Opera historica* 1/XVII, 2016, v tisku.
- 62 STARÝ, M.: Čtyři reverzy k zemi z doby jagellonské ve fondu Archiv České koruny, s. 103.

Two Undertakings to the Land in the fund Office of Land Books

Marek Starý

Summary

Two years ago, the paper about four so-called “undertakings to the land” from the beginning of the 16th century, which are concentrated now in National Archive, fund Archive of the Bohemian Crown, was published in this periodical. From that time, two another parchements of this type were found in another fund, Office of Land Books. It is not clear, why they were not (as well as four previous) handed over to Bohemian Land Archive in the 2nd half of the 19th century and why they were not deposited to the special fund, which contains hundreds of other undertakings.

The charters were issued by John Sigismund Paugar of Reitzenschlag (1589) and Paul Kraus of Krauseneck (1610). The first one was all in all unimportant knight, who held only small estates and finally lived in Old Town of Prague. On the other hand, Krauseneck was a really important person on the court of Emperor Rudolph II. He raised monarch’s illegitimate children and held some important administrative posts – first of all, he was appointed President of the Court Chamber in the year 1608. It is not clear yet, why he made an effort to get Bohemian residential right (so-called “inkolat”): he only bought the house near Prague Castle, but he sold it again in the year 1607 and did not show further interest in acquiring Bohemian land estates. Probably he reacted to the decision of the Land Diet about the foreigners, which was passed just in the year 1610.

The comparison of the texts of both undertakings shows few differences, some of them quite remarkable. The main reason is, that John Sigismund and Paul were not in the same legal position. The first one was the resident of some of so-called subsidiary Lands of the Bohemian Crown (although it is not clear, which one), the second one had to be perceived as complete stranger. Although in both cases it was necessary to seal the parchment undertaking to the land, the process of gaining the residential right was rather different. The question is, whether John Sigismund’s undertaking was really finalized with the hanging seal. It is possible that it is only fair copy which did not come into force. The seal is not preserved until today anyway.